

Versderű

Tózsér Árpád *Lélekvándor* című kötetéről

Egyik verseskötet a másiktól nő ki Tózsér Árpád életművében, és azt már az önértelmezést magas fokon művelő szerzőtől tudhatjuk, olyan ez, mint a lélekvándorlás végtelen sorozata: mindig újabb és újabb kötetben ölt testet a „tőzséri lélek”. Ez a szemlélet határozta meg már a 2015-ös, a szerző nyolcvanadik születésnapjára megjelent *Erről az Euphorboszról beszélük* című gyűjteményes kötet koncepcióját is, ám azóta két újabb versgyűjteményben kaptunk további adalékokat a lélekvándorlás tőzséri világához. Szándékosan kerülöm az „elmélet” kifejezést, Tózsérnél ugyanis nem elméleti filozofálgatásban merül ki a lélekvándorlás témája – tétjét éppen az adja, hogy a kulturális kódokat nagyon is valós, életszagú tárgyakkal, történetekkel, személyekkel köti össze, leginkább pedig saját magát keveri bele az ügybe, folyamatosan újraírva saját életének narratíváit.

A két legutóbbi kötet, a 2016-os *Imágók* és a 2019-es *Lélekvándor* nemcsak amiatt állnak közel egymáshoz, mert mindkettő a szerzőre jellemző témákat (a transzcendencia és a vers viszonya, az örök visszatérés mítosza, a mitológia és a történelem, a posztmodern kor filozófiái) a szerzőre jellemző formákban (esszévers, prózavers, versepisztola, szonett stb.) dolgozza fel, hanem konkrét szövegek szintjén is, hiszen az *Imágók* egyes darabjai fel-felbukkannak a *Lélekvándorban*, gyakran új cím alatt, átírt formában. Így lesz a *Megkövető levél Zs. Nagynak a túlvilágra* című versepisztolából „új vers” *Hogyan készüljünk derűsen a halálra?* címmel, de említhetnénk a Heródiás-verset is (itt a cím is megmaradt) vagy a *Deborah, avagy az Éden szíve* című költeményt (szintén azonos címmel szerepelt korábban). A Tózsér-versek átváltozásai mintha már nem is igényelnének különösebb szerzői erőfeszítést, a szövegek olyannyira természetesen kerülnek át egyik kötetből a másikba, mintha saját evolúciós pályát járnának be, változásaik „génjeikbe kódoltak”. „Már csak folytatásokat írok, a befejezése bárminek / is lehetetlen: nincs időm, csak a jövőtlen létre” – írja Tózsér a *Heródiásról, a befejezések lehetetlenségéről és Mallarmé kockás sáljáról* című versében. A költői életműnek így a *Lélekvándor* sem egy „állomása”, hiszen ez az életmű inkább egy folyamatosan mozgásban lévő áramláshoz hasonlítható – nem tudhatjuk, a legújabb kötet verseinek hány változata lapul már most a szerző fiókjában, mappáiban, elméjében.

A tőzséri életmű egységességét szolgálja az is, hogy a történetmesélő elemek szintén összekötik az egyes szövegeket – Csanda Gábor hívja fel a figyelmet *A vándorvírus* című kritikájában arra (Dunszt, 2020. március 20.), hogy a *Lélekvándorban* a szerző „teljes pompájában vonultatja fel a költő eddigi opusainak jellemzőit, mindenekelőtt a történetelvű dikciót”. Az önéletrajzi motívumok vagy az egyes író- és költőtársak bevonása (Zs. Nagy Lajos, Grendel Lajos), de tulajdonképpen már maga a narratív elemeknek a jelenléte is a versesköteteket szorosan hozzákapcsolják a szerző egyre bővülő naplófolyamához, egy átfogó, többretegű művet hozva létre, amelynek egyik legfontosabb jellemzője, hogy esztétikailag és szellemileg egységesnek tekinthető, ugyanakkor a benne felvillanó identitások megszámlálhatatlan sokasága végtelenül színessé is teszi, igazi enciklopedikus alkotást eredményezve.

A tőzséri költészetben nem újdonság a hatalmas és szerteágazó műveltséganyag jelenléte, ennél is fontosabb viszont, hogy Tőzsér nemcsak felvillantja tudását, hanem állandóan rá is kérdez a versekben jelenlévő filozófiai tartalmakra, még-hozzá egészen direkt módon. Így válhattak az *Imágók* és a *Lélekvándor* központi fogalmaivá a válság, az „elhazudott transzcendencia”, a „lét mozdulása”. Tőzsért természetesen mindezen fogalmak költőként érdeklik, a vers helyét keresi közöttük – meggyőződése, hogy a filozófia „legpontosabb” formája a költészet (ahogy ezt már a sokat idézett Jacques Derrida-tételből is tudjuk, mely szerint a filozófiát irodalomként, az irodalmat filozófiaként kell művelni), és ezzel választ ad arra a kérdésre is, mennyire lehet a filozófia egzakt, és mennyire adhat konkrét válaszokat létünk alapkérdéseire – körülbelül annyira, amennyire a nyelv ezt lehetővé teszi. Tőzsér verseiben ugyanakkor a költészet nem csupán eszköze a filozófia művelésének – hanem célja is. „...a drámában a cselekményt / nemcsak a pusztá tények mozgatják. Nem! A műben / más törvény érvényes: ott a lét maga mozdul” (*Iuvenalis a Domitianus-kor műveltségéről*). Ez a megállapítás kulcsfontosságúvá válhat, ha mélyebbre merülünk a tőzséri költészet kérdésfelvetéseibe. A legutóbbi versek mélyén ugyanis egy érdekes dilemma húzódik meg: újra és újra felszínre kerül a szerző kulturális pesszimizmusa, amelyben a költészet térvészéről („Könyvet – a tűzön kívül – nálunk senki sem olvas!” – *Iuvenalis a Domitianus-kor műveltségéről*), némi leegyszerűsítéssel a posztmodern kor léhaságáról értekezik, arról, ahogy a transzcendenssel való kapcsolat egyre nehézkesebbé, már-már lehetetlenné válik, s ezáltal a vers elveszti korábbi jelentőségét. Ez a pesszimizmus mégsem hatja át mélyen a tőzséri verseket, nem válik olyan megrázó tragikum-má, mint amilyen például a *Lélekvándor* egyik versében (*Vörös és fekete*) megidézett Kertész Imre pesszimizmusa.

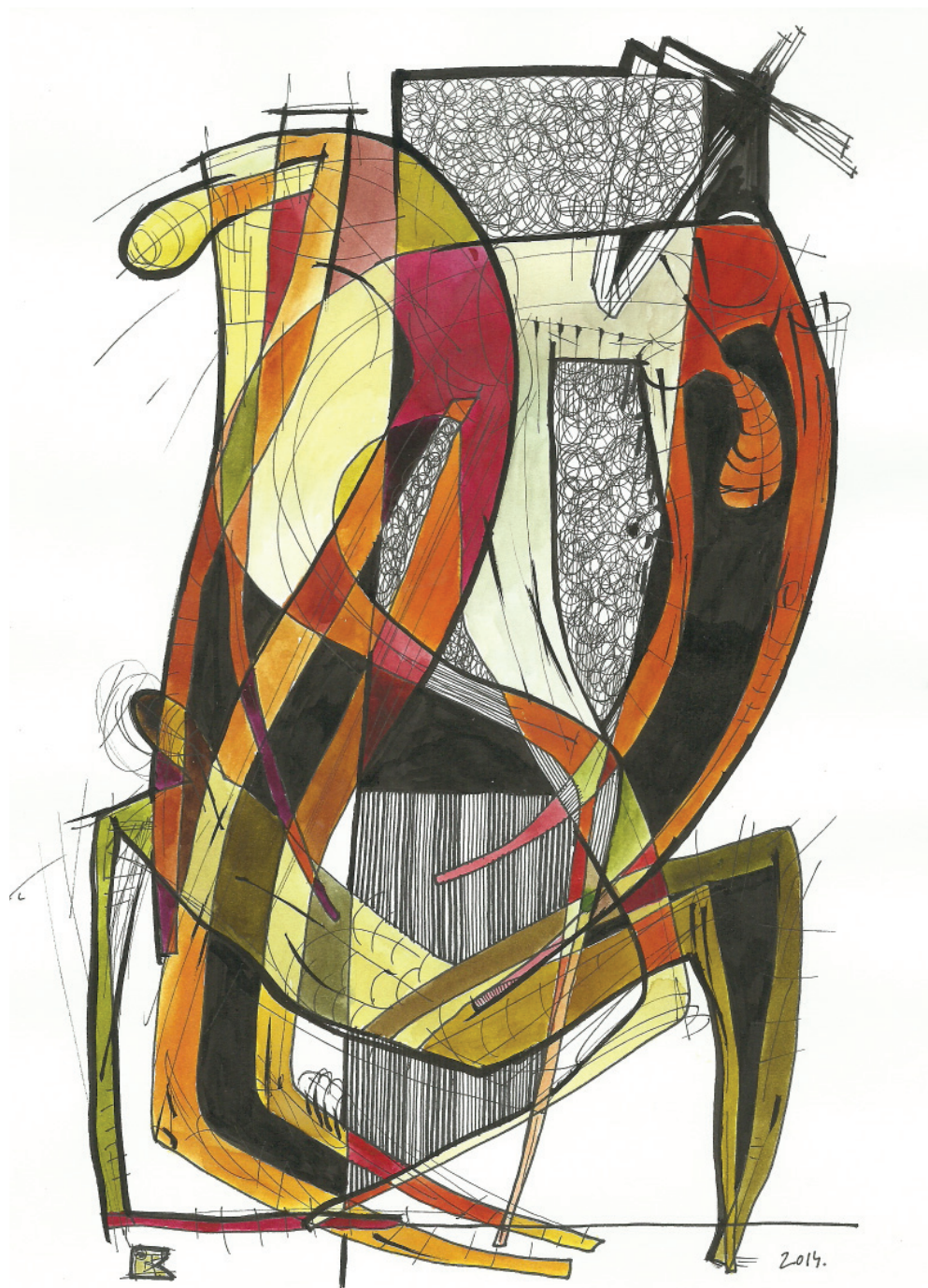
Mi a fő különbség a kertészi és a tőzséri szemlélet között?

Az angol lobogóban, amelyet Tőzsér az említett versben megidéz, Kertész emlékezetes mondatokban ront neki az irodalomnak, amely „gyanúba keveredett”, és „félni kell tőle, hogy az irodalom oldószerébe áztatott megfogalmazások soha

többé nem nyerik vissza sűrűségüket és életszerűségüket”. A kertészi életmű gyakran emlegetett radikalizmusának ez a jellege mintha teljesen hiányozna a tőzséri megközelítésből, Tőzsér ugyanis végig megőrzi bizalmát az irodalomban, a formában, sőt ebbe a formába menekül. Így aztán hiába minden fanyalgás, amit a valóság szemlélése közben ad ki magából a költő: amint fejest ugrik a formába, magával ragadja annak mámora. Így válik a vers kimeríthetetlen derűforrássá – egy olyan derűforrássá, amely tulajdonképpen visszavezet bennünket a kertészi „titkos élethez”. Ha ugyanis továbblapozunk *Az angol lobogóban*, megtaláljuk a „katasztrófa” feloldását, hiszen: „...a létezés mindig is a titkos és bűnös tudás formájában ad hírt magáról, és hogy a katasztrófa világa voltaképpen e titkos és bűnös tudásnak az öntagadásig felfokozott világa, egyedül az öntagadás erényét jutalmazó, egyedül az öntagadásban üdvözítő, tehát – akárhogy is nézzük – bizonyos értelemben vallási világ”. Kertész mondatait persze „gyanakvóan” érdemes olvasni, gondos figyelemmel a bennük lapuló iróniára, ám végső soron ugyanahhoz a transzcendens viszonyuláshoz juttatnak bennünket vissza, ahonnan Tőzsérnél elindultunk. A különbség talán inkább abban rejlik, hogy Tőzsér „szemérmetlen” nyíltsággal élvezzi azt a derűt, amelyet Kertész általában óvatosan, gátlásokkal eltelve közelít meg.

A tőzséri költészetnek körülbelül az 1972-es Érintések óta része az a formai és gondolati tobzódás, amely ezt a versderűt a lehető legteljesebben vágyja kiaknázni, az olvasó nagy örömeire. A *Lélekvándorban* különösen kifinomultan kapjuk meg az elmúlt évtizedekben érlelt tőzséri eszköztárat. Az ironia és önironia forrásait nemcsak a kelet-európai abszurdban fedezi fel, hanem már az antik műveltségben is, az elképesztő műveltséganyaghoz viszont általában közvetlen, friss hangot társít, amelyből nem hiányoznak a megdöbbentő költői képek. Ennek a soktényezős költészeti kombinatorikának Tőzsér minden bizonnyal az egyik legjelentősebb művelője a mai magyar költészetben. Magánmítoszok és globális mítoszok fonódnak nála egymásba, álom, költészet és valóság olvad eggyé – erre az egyik legkedvesebb példám a *Lélekvándorból* *Az átlátszó patkány* című vers. Így végződik: „A mi patkányunk fel- / tehetően most százéves: mielőtt befutott egy farakás alá, / láttam, hogyan világosodik ki a szőre, s lett ő maga áttet- / szővé, bele lehetett látni, mint a kísértethalba, és én csak // belső részeket, beleket, zsigereket láttam úszni a kora / hajnal zavaros akváriumában, aztán már azt sem, csak / az áttetsző patkány képtelensége s mégis létező képzelet / maradt az udvar emelőhálójában, és a fogalmak vehiku- // lumai, melyekből nincsen kiút. A sejtés mélyebbre hatol bennük, mint a megnevezésük, de az átlátszó patkány / kúszik legmélyebbre: a gúla rakott verssorok legalsó / hasábjai között neszez, ott, ahol már a vaksötét létet éri. / Hallom, ahogy a szavak végét, a ragok bőrkéjét rágja.”

(Tőzsér Árpád: *Lélekvándor*, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2019)

Ferdics Béla: *Cím nélkül*, 2014, tus, akvarell